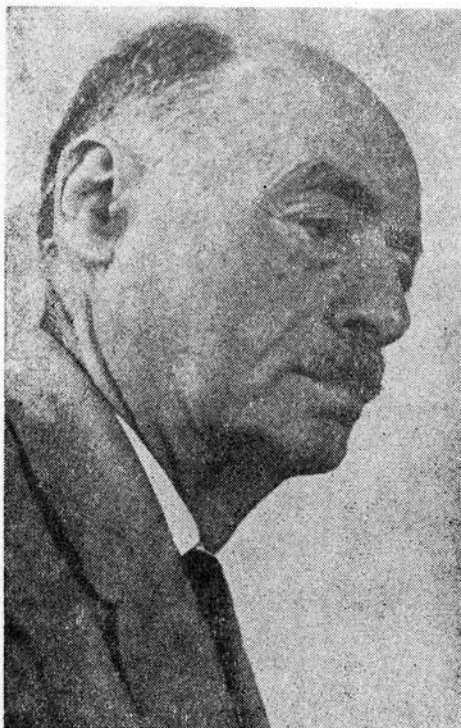

Emlékezés egy háborúellenes kongresszusra

80. születésnapja alkalmából köszöntjük a jeles közgazdászt és nevelőt, akinek odaadó szerepe volt a régi Korunk marxistává fejlődésének ösztönzésében. Munkásmozgalmi tevékenységének egyik fontos szakaszáról szól az alább közölt visszaemlékezés.

Kohn Hillel

1932 augusztusában Amszterdamban zajlott le a két világháború között eltelt évek leghatalmasabb háborúellenes kongresszusa.

Az illegalitásba kényszerített RKP feladatai között első helyen szerepelt a küzdelem az imperialista háború veszélye ellen. Ezt a harci feladatot valamennyi pártkongresszus a kommunisták kötelességévé tette, de különös élességgel fogalmazta meg az V. kongresszus, nemcsak minden kommunistát mozgósítva az imperializmus ellen, hanem azokat is, akik bármely más párt keretében foglaltak állást a háború ellen. Ez a pártkongresszus konkrétan kijelölte azokat a teendőket, amelyeket minden békeszerető ember vállalhat.

A kezdeményezés egy nemzetközi kongresszus összehívására Henri Barbussetől indult ki, aki egy bizottság élén — ennek tagjai közt volt Makszim Gorkij és Romain Rolland is — felhívta Európa dolgozóit, forduljanak szembe a fenyegető imperialista háborúval. A felhívás nyomán Bernard Shaw, Albert Einstein, Heinrich Mann, Theodore Dreiser, Upton Sinclair, John dos Passos, H. G. Wells és

mások léptek akcióba. Mondhatjuk, hogy Európa és Amerika szellemi életének minden haladó vezéregyénisége összefogott egy új háború megakadályozására. Romain Rolland külön felhívásban sürgette a szellemi és fizikai munkások egységfrontját. Felhívását e szavakkal végezte: „Állítsák meg és törjék le a vérszomjas imperializmus támadását Nyugaton és Távol-Keleten egyaránt. Béke barátai! Felsorakozni“.

A több nyelven megjelenő *Inprecor* hasábjairól értesültünk a nemzetközi háborúellenes kongresszus előkészületeiről. Rám hárult az a feladat, hogy Erdély és a Bánság egyik küldöttként vegyek részt az eredetileg Genfben egybehívott nemzetközi találkozón.

Elindultam. Az út Kolozsvártól Genfig hosszú és körülményes volt, de lelkesedésem az ügyért lerövidítette. Genfben azonban csalódás ért. Már az gyanús volt, hogy a kongresszusnak kijelölt épületben a résztvevők élénk beszélgetése helyett halálos csönd fogadott. Seholy egy lélek. Kérdőzködésekre a házfelügyelő közölte: a kongresszust elhalasztották, s más országban tartják meg... A felvilágosítást lehangoltan vettem tudomásul, s mindjárt fordultam is vissza. Genfből jóformán semmit sem néztem meg, a tó partján rövid és szomorú sétát tettem, s nemsokára vitt hazafelé az expressz. Így zajlott le kongresszusi „részvételem“ genfi szakasza.

Augusztus második felében Berlingen át Amszterdamba utaztam. Közben ugyanis közölte az *Inprecor*, hogy a békekongresszust ott rendezik meg. Berlingen lelkes hangulat fogadott, a német elvtársak nagy előkészületeket tettek a kongresszusra. A kormány különvonalat bocsátott a delegáció rendelkezésére, s jómagam is a német elvtársakkal folytatott egy-két napi tárgyalás után ebben a vonatban kaptam helyet. Utazásunk valóságos diadalút volt, forradalmi dalok fogadták minden egyes állomáson az újabb és újabb küldöttségeket. Így szaporodott fel Amszterdamig mintegy nyolcszáz főre a Németországból elindított békekövetek száma.

Amszterdamba érkezve egy velünk rokonszenvező festőművész lakásán szállásoltak el. A család szívélyes vendégszeretettel fogadott. Másnap a kongresszus igazoló irodájában tudtam meg, hogy a delegátusok száma a világ minden részéből 2200 főre emelkedett. Nagyobb küldöttséggel (mintegy hétszáz személlyel) vettek részt a francia békebarátok. Jelentékenyebb delegációt küldtek Angliából, Belgiumból, az Amerikai Egyesült Államokból és Csehszlovákiából (a Prágából érkezett csoport egyik tagja volt Dobossy László, a „Sarlósok“ küldötte, akit Kolozsvárt is ismertünk mint a *Korunk* munkatársát). Az igazoló irodán értesültem másik romániai küldöttünk, Szöcs Béla marosvásárhelyi vasúti munkás megérkezéséről is. A vendégekkel együtt a kongresszuson mintegy háromezer ember vett részt.

Maga Romain Rolland betegsége miatt távol maradt, de levelében hangsúlyozta, hogy meg kell bélyegezni mindazokat a kormányokat, amelyek a közvéleményt a kongresszus ellen uszítják... Az imperialista kormányok ugyanis — amint ez hamar kiderült — összefogtak, hogy a kongresszust megakadályozzák. Nyomásukra — s ennek nem is kellett nagyra lennie — a svájci kormány az

A háborúellenes akcióbizottság közlönye

utolsó pillanatban visszavonta az engedélyt. Ezért maradt el a genfi találkozó. A kezdeményezők más országokhoz fordultak. Végül is a holland kormány hajlandónak mutatkozott. De milyen hajlandóság volt ez? Jellemző rá, hogy a negyven tagú szovjet delegáció részére az imperialista mesterkedések következményeként Hollandia kormánya megtagadta a beutazási vízumot. A delegációnak a határról kellett visszafordulnia.

A kongresszus elnöke, vezetője és lelke Henri Barbusse volt, ez az élenk mozgású, eleven eszű francia. Siettem vele megismerkedni. Amikor megtudta, hogy Romániából érkeztem, felcsillant a szeme. Kézszeritása jólesett.

Sok érdekes beszédet volt alkalmam végighallgatni, s néhány levél tartalmát is megismertem. Ezek közül ma is emlékezetemben él Clara Zetkin üzenete a kongresszushoz, mely szerint az imperialista háborút csak akkor lehet megszüntetni, ha annak okait és előfeltételeit szüntetjük meg. Az imperialista háború — hirdette a levél Lenin szellemében — a kapitalista termelési rendszer következménye. A kongresszus már folyt, amikor Petre Constantinescu-Iasi professzor, jeles hazánkfia is jelentkezett. Éppen Párizsban tartózkodott, amidőn táviratot kapott, hogy jöjjön át Amszterdamba és csatlakozzék delegációkhoz. Kitűnően beszélt franciául, s ezért küldöttségünk úgy határozott: legyen ő a román felszólaló. Ezt a megbízását nagyszerűen be is töltötte. Több ízben szólalt fel, és bejelentette a romániai békebarátok csatlakozását és nemzetközi szolidaritását. Henri Barbusse vonzó személyiségén kívül még két kiválósággal ismerkedtem meg személyesen: Martin Andersen Nexö ismert dán íróval és az Indiai Kongresszus százmilliós tömegeket képviselő vezetőjével, Valahbay Patel gandhista politikussal. Kérésemre mindketten készségesen írtak alá egy levelezőlapot, amelyet a kongresszusról Groza Péternek küldöttem Dévára. Később Groza Péter egy találkozásunk alkalmával elmondta, hogy az amszterdami levelezőlapot megkapta, és családi levéltárának becses dokumentumaként őrizi.

A kongresszus programszerűen zajlott le. Henri Barbusse részletes beszámolójában megállapította, hogy a békemozgalomnak máris 35 országos és több mint 1000 helyi akcióbizottsága van. Ezek az emberiség valamennyi rétegét képviselték, politikai hovatartozásra való tekintet nélkül. Az amszterdami kongresszus lényegében egy készülődő imperialista háború ellen irányult, s így érthető, hogy csúcsteljesítménye — számos kiváló és történelmi szempontból nagy értékű felszólalás és hitvallás mellett — a *Kiáltvány* volt. Ezt a föld minden sarkán, minden országban, minden fontosabb nyelven kiadták és elterjesztették. Befejező része volt ama híres *Fogadalom*, melyben a kongresszus résztvevői a maguk és általuk képviselt testületek és szervezetek nevében megígérték, hogy minden eszközzel küzdeni fognak a közeledő katasztrófa ellen.

Az amszterdami napokról a *Korunk* 1932. 10. számában — a háborús készülődéseket leleplező és az általános leszerelést sürgető szám volt — Dobossy László írt tanulságos sorokat. Szerinte a kongresszus legsajátosabb jelentősége abban van, hogy „egy új fogalmat tudatosított: a *harcos pacifizmus* fogalmát”. Kolozsvárt is ilyen szellemben alakult meg a háborúellenes akcióbizottság és csatlakozásra hívott fel mindenkit, aki egy újabb világmészárlás ellen tiltakozni és küzdeni akar. Ez az akcióbizottság egyidejűleg megjelentette közlönyét is *Az új háború ellen* címmel, melynek hasábjain napvilágot látott a kongresszusi kiáltvány is a hazai háborúellenes mozgalom számos híre mellett. Nyilvánosságra hoztuk mindazon jeles személyiségek listáját, akik bejelentették csatlakozásukat a mozgalomhoz.

Mindez nem tetszett a kormánynak. A békemozgalomban kommunista összeesküvést szimatoltak. *Confiscarea unui ziar comunist în Cluj* cím alatt a félhivatalos *Universul* 1932. október 7-i számában dühös kirohanás jelent meg a békemozgalom, annak kolozsvári lapja, valamint e sorok írója ellen. A sajtótámadás eleve jelezte, hogy a lap nyomán, amely a közvélemény kommunistaellenes megoldására törekedett, akcióba lép a sziguranca is. Ez meg is történt. A lapot betiltották, megjelent első számát elkobozták, s ellenem mint felelős szerkesztő ellen a Márzescu-féle hírhedt törvény alapján törvényszéki per indult. Széles körű nyomozást kezdtek a csatlakozást aláíró személyiségek ellen is, üldözőbe véve a haladó román értelmiségieket, elsősorban Ilie Cristea tanárt, az ismert baloldali publicistát. A városokban és vidéken hónapokon át keresték a háborúellenes közlőnyt, s mindazok ellen, akiknél megtalálták, ugyancsak a kommunistaellenes Márzescu-törvény alapján eljárás indult.

A törvényszék, akárcsak a sziguranca, a megindított perben egyszerűen kommunista propagandának bélyegezte meg a békeharcot. Két védőm, Octavian Boeriu és Szegő Imre, hevesen támadta a háborús imperializmust, bebizonyítva a békemozgalom egyetemes emberi jelentőségét, mégis fogházbüntetésre ítélték. A kormány gyanakodva nézett minden háborúellenes megmozdulásra, mert ezekben saját osztályuralmának veszélyeztetését látta.

A békeakciók, a tiltakozások, a vészkiáltások nem tudták megakadályozni a fasizmus előretörését s vele együtt az imperialista háború közeledését. Az amszterdami kongresszus után Hitler uralomra jutott, majd erőszakosan bekebelezte Ausztriát és Csehszlovákiát. 1939-ben Lengyelország megtámadásával és letaposásával elindult a második világháború, s 1941-ben a tengelyhatalmak és csatlósaiak orvátmadást kezdtek a békésen építkező Szovjetunió népe ellen. A békeharc helyét a fasizmus felett aratott győzelemig a honvédő háború s a népek antifasiszta szabad-ságharca foglalta el.

Kohn Hillel

Gedeon Zoltán
grafikája

